

En bygd i det gamla Østdanmark i nutida broperspektiv

Av Karl-Erik Weggerup

Flyingebygden – en del av Skåneland, det gamla Østdanmark, har skånsk, dansk, svensk och nordisk historia! Mot den bakgrunden borde vi nog tänka och handla mer otraditionellt. Men vi har lärt oss att tänka i gränser. Därför har vi tyvärr fjärrmat oss kulturellt och språkligt från vårt gamla danska moderland, trots förbättrade kommunikationer.

När våra skånska bygder var en del av Østdanmark före Roskildefreden 1658 fanns ingen ”gränsmur” i Öresund. Det var till och med så, att Skåneland var huvudlandet i det danska riket och även i Skandinavien. Skånes gamla latinska namn Scania/Scandia har ju gett hela Skandinavien dess benämning!

Det ligger djupt hos oss skåningar att vi är gamla östdanskar, trots att vi i dag ofta kallas ”sydsvenskar”, boende i Sydsverige. Vi har visat och visar, att man inte byter nationalitet som man byter skjorta. Och vi betraktar gärna hitflyttade danskar som landsmän.

Vi skåningar är ett ”brofolk” i ett ”broland”. Det behövs många ”broländer” i våra dagar i världen, för de är fredsbevarande faktorer, som ger mjuka, naturliga övergångar mellan folk och länder. Skåne är ett sådant typiskt regionalt område.

Efter ett föredrag om Skånelands dubbla historia kom en dam fram till mig och sade: ”Nu vet jag inte om jag är dansk eller svensk”. Jag svarade: ”Inga problem, du är skåning – både svensk och dansk”. Hennes kommentar: ”Det har jag aldrig tänkt på, men det stämmer ju faktiskt”.

Skånsk historieundervisning

Det räcker inte att bara tala om våra identitetsproblem. Vi måste också söka lösa dem praktiskt. Varför inte utnyttja fördelarna att kunna lyssna på dansk radio och se dansk TV, så att vi övar oss språkligt. Då upptäcker vi att vi har mycket gemensamt. Det räcker att plocka fram gamla skånska ord, som vi kanske använde till vardags som unga. På det sättet får vi åtskilligt gratis, för vårt språk är i grunden östdanskt och inte ”sydsvenskt” som Svenska Akademiens Ordlista gör gällande.

Svenska media och våra skolor har bara på några decennier jämställt oss med Mälardalskulturen. Därför är det, trots att vi nu har en Öresundsbro, i elfte timmen som vi arbetar för att rädda vår skånska ”brokultur”. Det borde till exempel införas obligatorisk skånsk historieundervisning i Skånelands skolor. Den uppväxande generationen borde få jämförande svensk-skånsk-dansk språkundervisning. På enstaka håll har detta praktiserats med förbluffande gott resultat. Sådana initiativ öppnar en ny värld för de unga och ger dem viktiga utblickar mot omvärlden.

Vi har en skånsk kultur och ett skånskt språk, som vi inte behöver blygas för. Hos oss passar det fint med diftonger, liksom i danskan och engelskan. I engelskan är markerade diftonger rentav tecken på bildning! Fint i England har blivit ”fult” hos oss, därför att man från rikssvensk sida har ironiserat över uttal som inte låter som ”stockholmska”. Språklig variation är värdefull, och skånskan är ett användbart ”brospråk”.

Skånelagen gällde

På den danska tiden kunde människor i Flyingebygden mycket väl ha beskrivit en vädersituation så här: ”De´ e´ rälit vær i da´, me´ möen tåga – frysor de´ te´, kan de´ ble glatt po vejen”. En sådan mening går att förstå också i dag. En man visade mig en gång var kvarnen hade stått på hans åker: ”Möllan sto´ omtrent mitt i vången”.

I Gårdstånga och Holmby kyrkor sjöng man efter den danska reformationen 1536 psalmer från danska psalmböcker, där de första trycktes och utgavs i Malmö redan 1529. Det finns enstaka exemplar bevarade från denna tid, bland annat av ”Malmø-Salmebogen 1533”. Degnen, alltså klockaren, var på den tiden försångare, innan kyrkorna fick orglar.

Skånske Lov, det vill säga Skånelagen, gällde hos oss i Østdanmark. Det är Nordens äldsta lag från början av 1200-talet. Den får man inte veta något om i skolorna. Hellre talar man om Västgöotalagen. Att Claus Mortensen i Malmö är vår reformator och inte Olaus Petri i Stockholm är sant men förtigs. När det gäller vår skånska historia är vi faktiskt förda bakom ljuset genom medveten försvenskningspolitik under framför allt 1900-talet.

Sockenbegreppet viktigt

Flyinge Kungsgård var i östdansk tid ett stuteri sedan 1100-talet. Kävlingeån var som en ”flod” med kyrkbyarna placerade längs farleden, de flesta på norra sidan, såsom Gårdstånga och Holmby. Gårdarna låg i klungor vid kyrkorna – enskiftet genomfördes först på 1800-talet. Hviderup var det stora godset då som nu. Förresten, Hviderup bör skrivas just på danska – precis som man velat behålla stavningen av exempelvis Hven och Hvilan i Åkarp!

Jacob Krembergs berömda träsniderier i Gårdstånga kyrka och även i Holmby kunde sockenborna beundra redan i början av 1600-talet. Hans enorma snideriarbeten finns på flera andra håll, bland annat i den gamla huvudkyrkan på Bornholm, Aa kirke i Aakirkeby. Föregångskvinnan Anna Brahe på Hviderup inrättade ett ”ålderdomshem” i Gårdstånga, ett av de första i Danmark, för godsets trojänare. Fram till för några år sedan tjänade byggnaderna som ett praktfullt vandrarhem. I bygden finns också runstenar och lämningar efter en vikingaby.

En kyrkobyggnad har ett väsentligt symbolvärde i hembygdens liv som socknens ”finrum”. Det är viktigt att slå vakt om sockenbegreppet. Ordet socken kommer från fornordiskans ”sökia”: de människor som sökte sig till en och samma kyrka bildade en socken – med kyrkan i centrum. Här knyts historien och generationerna samman, ”släkten följa släktens gång” eller med den danska originaltextens ord ”slægt skal følge slægters gang”.

Dåtid – nutid – framtid

Socknarna på landsbygden hade inte så många invånare i dansk tid, precis som i dag. Det fanns ju inga industri- och järnvägssamhällen. Därför räckte det med små kyrkor, ända tills befolkningsexplosionen kom på 1800-talet och Holmby kyrka fick utvidgas. Gårdstånga kyrka klarade sig från ombyggnad tack vare patronussläkten Ramel.

”Livet måste levas framlänges, men man kan bara förstå det baklänges”, har den världskände danske filosofen Søren Kierkegaard sagt. Historien sätter oss in i ett sammanhang och berikar våra liv. Därför är den så betydelsefull för hembygdens identitet. Vi måste känna till vår bakgrund, vår historia, för att

kunna förstå nutiden och få lite perspektiv på framtiden. Dåtid, nutid och framtid hänger således samman. Man kan inte plocka bort en av delarna, för då går helheten förlorad. Att slå vakt om hembygden – leva med den och utveckla gemenskapen är den bästa medicinen mot våra dagars gissel, nämligen rotlösheten, som i sin tur föder vilsenhet och stress, mitt i välfärden.

Öresundsregionen med ”Broen” (som vi säger på skånska och danska) är på god väg att knyta samman Skåneland, det gamla Østdanmark, med Sjælland. Skåneland med dess fyra landskap Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm utgjorde i dansk tid också Lunds stift. Huvudstaden Köbenhavn grundades 1167 av Lunds ärkebiskop Absalon och placerades exakt mitt i riket. Roskildefreden 1658 – vårt viktigaste historiska årtal, lägg det gärna på minnet! – var ödesdiger, men skadorna kan till att börja med repareras genom exempelvis vänortssamarbete och personliga kontakter över Sundet. Sådant utbyte brukar ge positiva följdverkningar.

Dansk vänortsbygd

Just Roskildefreden har dryftats ofta, eftersom fredstraktaten inte blev iakttagen från svensk sida. Skåne tillförsäkrades genom freden alla fri- och rättigheter, med eget självstyre, men allt detta fick stanna ”på papperet” och övergavs helt 1720. Det betyder att Skåne har varit svenskt område i cirka 300 år men dessförinnan danskt tre gånger så länge! Sådana fakta kan och får man i våra dagar inte bortse ifrån – det säger FN-konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Bara någon mil från Flyingebygden utkämpades 1676 slaget vid Lund, Nordens blodigaste, då över 9000 soldater stupade på en enda dag, den 4 december. Skåne har blodbesudlad mark, men utan att skåningarna själva har velat det. Med vårt geografiskt-strategiska läge har vi varit ett utsatt område, rikt och kyrkligt-kulturellt högtstående. Det har tagit hundratals år att någorlunda återhämta sig från alla ”åderlåtningar”. Därför har vi i Skåne möjligheter nu att arbeta konstruktivt för framtiden!

Det vore säkert något för Flyinge Utveckling att försöka hitta en liknande bygd på Sjælland eller Lolland som vänortsbygd och på så sätt få tillbaka något av den gamla østdanska gemenskapen i modern tappning! Flyingebygden har varit en nog så betydande del i det gamla Østdanmark. Det får vi inte glömma på 2000-talet!

KARL-ERIK WEGGERUP

Präst, publicist och hembygdsforskare,
Ängelholm i Skåne

Ovanstående artikel, ursprungligen skriven främst för en skånsk publik, har varit publicerad i ett större bokverk, ”Flyingebygden – från förr till framtid”, som utgavs 2006 av Stiftelsen Flyinge Utveckling. Denna bygd ligger i det bördiga skånska slättlandskapet mellan Lund och Eslöv och omfattar två socknar, Gårdstånga och Holmby med Flyinge som centralort. En period efter sin pensionering var Karl-Erik Weggerup vikarierande kyrkoherde (sognepræst) i detta historiska pastorat inte långt från den trakt och gård där han själv växte upp, Vaggarp (på danska Weggerup) i Örtofta. När pastor Weggerup blev ombedd att skriva den danskorierade artikeln – fortfarande högaktuell – var han bosatt i Malmö men har nu sedan ett år tillbaka sin adress i Ängelholm (Engelholm), staden i nordvästra Skåne med Christian II som grundare.